

РЕЦЕНЗИЯ

За дисертационния труд на Иванка Генова Делева на тема „Бежанският въпрос в българо-турските отношения и установяването на източнотракийските бежанци в България в периода 1913 – 1925“, 224 с, докторант в задочна форма на обучение в ШУ „Епископ Константин Преславски“, Факултет хуманитарни науки, катедра История и археология, по докторска програма Нова и най-нова обща история (история на балканските народи), професионално направление 2.2. история и археология, научна област 2. хуманитарни науки, научна специалност нова и най-нова обща история (история на балканските народи) за присъждане на ОНС „доктор“ по история от проф д.и.н. Радослав Захариев Мишев

Данни за кандидата: Иванка Генова Делева е родена на 12.10.1973 г. в Бургас. От 1980 до 1991 г. се обучава в СОУ „Иван Вазов“ в същия град. През 1991 – 1999 г. следва в специалност „история и география“ в ИФ на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ и се дипломира с ОКС „магистър“ по история и география и преподавател в средните училища. От 1997 до 1999 г. е учител в ОУ „Васил Левски“ в село Ясна Поляна, Бургаска област. През 1999 – 2015 г. работи като уредник в отдел „история“ на РИМ Бургас, а след 2015 г. до сега е главен уредник в отдел „история“ на същия музей. Иванка Делева полага успешен конкурс и е зачислена като докторант в ШУ „Епископ Константин Преславски“ по докторска програма „Нова и най-нова обща история (история на балканските народи), професионално направление 2.2. история и археология със срок 1.02.2020- 1.02.2024 г. С указаната по-горе тема. В научно-изследователската работа кандидатът се ориентира към мащабната тема за бежанския въпрос в българо-турските отношения 1913 – 1925 г. В допълнение на работата по тази тема тя участва в проект на РИМ за изложба и каталог „Българите бежанци в нашата памет“, работи по проект за изложба „българите светци“, както и за издаване на каталог за иконите в РИМ Бургас.

Описание на дисертационния труд: Бежанските въпроси са вечно съпътстващи проблеми в международните отношения и българският случай не прави изключение. През разглеждания период на Балканите бежанските потоци засягат всички държави, като в основни линии се развиват в направления – движения на бежанци между Османската империя (по-късно Република Турция) и балканските страни, бежански потоци между самите балкански държави. Допълнително се наслагват и бежанците между някои балкански страни и бившата Австро-Унгария, както и тези между някои

балкански населения и новите държави на мястото на бившата Руска империя. Важно значение за България имат движенията на бежанците от и за Турция, както и между България и другите балкански страни.

Дисертационният труд е структуриран много добре. Той се състои от увод, две части, всяка с по две глави, заключение, извори и използвана литература, показалец на старите и новите наименования на селищата в Бургаска област през 1913 – 1925 г., списък на съкращенията. Текстът е снабден с графики, снимки и статистическа информация. Кандидатът разглежда бежанският въпрос в българо-турските отношения по примера на Бургаска област и много добре обосновава този акцент.

В увода И. Делева изтъква особеностите и перипетиите на българо-турските отношения като фактор за зараждане на бежанските движения за основен предмет на работата си. Уместно се посочва главната цел на дисертационния труд – изясняване на факторите за осъществяване на бежанските движения и спецификите при установяването на бежанците българи в Бургаската област през 1913 – 1925 г. Задачите на изследването включват проследяване на двустранните българо-турски отношения, изясняване как се разглежда бежанският въпрос в българското законодателство, териториалното разпределение и числеността на бежанците и спецификата при обособяване и организация на селищата в Бургаска област. Съобразно традицията и изикванията в увода е направен обзор на изворите и историографски преглед.

Част първа “Бежанският въпрос в българо-турските отношения, в двустранните нормативни актове и законодателството на България през периода 1913 – 1925 г.” се състои от две глави. В първа глава “Бежанският въпрос в българо-турските отношения и в двустранните нормативни актове 1913 – 1925 г.” авторът описва и анализира българо-турските отношения и двустранните нормативни актове. Сериозно внимание се отделя на възстановяването на българо-турските дипломатически отношения след Балканските войни с Цариградския договор от 16/29 септември 1913 г. и Одринското съглашение от 2/15 ноември същата година. Следва Ангорският договор между България и Република Турция от 5/18 октомври 1925 г. Дисертантът добре диференцира двете противоречиви цели - усилия за връщане на бежанците в Източна Тракия и старателна дейност за тяхното приемане и настаняване в България. Тази колебливост и противоречивост на българската политика по бежанския въпрос се обуславя от обективно слабата позиция на България след двете неуспешни войни от 1913 и 1915-1918 г. Втора глава “Бежанският въпрос в законодателството на България

през 1913 – 1925 г.” разкрива вижданията на управляващия в София елит за решаване на Бежанския въпрос и приетите законодателни инициативи. Те включват различни мерки от допълнителен свръхсметен кредит, Закон за оземляване на бежанците и др. Иванка Делева задълбочено и с необходимата компетентност проучва и използва разнообразен масив от документи като демонстрира сериозни научно-изследователски умения. Въз основа на убедителен доказателствен материал колегата лансира обоснования извод, че през изследвания период не съществува цялостна и последователна бежанска политика на българските правителства. Въпреки това властите полагат старания да устроят и интегрират бежанците в България. Факт е, че правителствата от различните политически сили приемат мерки и закони. В това отношение би могло да се засегне въпроса дали има специфики в отношението към бежанските потоци сред различните правителства през 1913 – 1925 г.

Обект на изследване в част втора на дисертацията е установяването на източнотракийски бежанци в България по примера на Бургаска област. Първа глава е посветена на териториалното разпределение и численост на източнотракийския бежански поток към Бургаска област през 1913 – 1925 г., като акцентът е поставен върху географската и поселищна насоченост на бежанския процес. Уточнена е географската локация на идващите бежанци и селищата в Турция, откъдето произхождат, както и селищата и местата в Бургаска област, където се установяват. Всъщност това е изключително важна информация. Според автора бежанци идват от 307 населени места в Турция и са настанени в 230 населени места в Бургаския регион, като общият брой възлиза на 29 775. Най-много се установяват в Бургаско и Анхиалско. Много добре са открити факторите, които подпомагат заселването. Предвижданата компенсация за българите бежанци за сметка на използването на имотите на емигриралите гърци и частично турци е недостатъчна. Приложени са ценни карти, графики и статистически сведения. Изтъква се, че общият брой на заселените в Бургаския регион спрямо заселените в цялата страна е 47.2%. Втора глава „Поселенията на източнотракийските бежанци в Бургаска област през периода 1913 – 1925 г. – формиране, устройство и организация“ предлага много интересна информация. Според Иванка Делева в Бургаска област се създават различни типове бежански поселения – нови селища 18 от 25 за цялата страна, квартали, махали и малочислени заселвания. Не винаги избраното място за заселване съответства на предвидените условия в разписаните документи. В реалните условия на перманентното идване на бежанци като цяло и

фактически заселването предхожда приемането на законовата нормативна база. Според автора нито едно селище не е завършено според съвременните изисквания. Направено е прекрасно описание на трудното създаване на нови селища и квартали и махали към съществуващи села и градчета. Но по-нататък те постепенно подобряват своята инфраструктура и се интегрират в българската селищна система.

Заключението излага основните изводи и резултати на дисертационния труд. В него много добре се показват неблагоприятните последици от споразуменията с Османската империя и Република Турция. Българските бежанци след 1912 г. не само масово са депортирани в България, но и губят възможности за сериозни компенсации относно своите имоти в Турция. Точен е изводът на автора, че въпреки липсата на цялостна концепция за българите бежанци, вероятно по обективни причини, законодателството и допълнителните мерки улесняват тяхното настаняване и интегриране. Относно географското разпределение и числеността авторът смята, че в Бургаската област те са 47.2% от всички източнотракийски бежанци в България. Новите селища в Бургаския регион са 72% от всичките в българската държава, а кварталите, махалите и др. са 34%. Следва да се отбележи, че установяването на източнотракийските бежанци в Бургаския регион бетонира българското присъствие по черноморското крайбрежие. Позитивно е мнението на Ив. Делева, че заселването на бежанците в Бургаската област съживява някои нейни райони и те внасят своя дял в модерна България.

Иванка Делева е приложила списък на публикации по темата на дисертационния труд. Той включва четири статии, от които една под печат. Всички публикации разглеждат аспекти на дисертационния труд. Т.е части от него вече са получили предварително научно признание и са публикувани в авторитетни научни издания. Авторефератът много добре представя същността на дисертационния труд. В синтезиран вид е изложено описанието на труда, основните твърдения, констатации и изводи по двете части, четирите глави и заключението. Накрая са приложени и приносите. Според мен те са съществени и приемливи, като смятам, че авторефератът напълно покрива своето предназначение.

Научни приноси: Авторът демонстрира безспорни научни приноси, които според мен са следните: Депозираното изследване е първото цялостно разработване на настаняването на източнотракийските бежанци в Бургаска област през 1913 – 1918 г. В този смисъл то е принос и към цялата мащабна проблематика за Бежанския въпрос в България и на Балканите.

Трудът обобщава и систематизира важна част от достъпния изворов материал и много широка библиография, като е написан четивно и въз основа на много сериозен и разнообразен доказателствен материал. По такъв начин е уплътнена информацията за източнотракийските бежанци. Работата е многопластова като има исторически, географски, статистически, демографски и селищни устройствени аспекти. Очертани са параметрите и са допълнени изследователските постижения по тази проблематика. Дисертационният труд има изключително значение и по още един сегмент. Той е важен принос за поддържане на историческия спомен за жертвите, депортацията и настаняването на източнотракийските бежанци в България, което е част от тъжната и сурова картина за някои народи на Балканския полуостров през тези години. От друга страна като известна компенсация получават подкрепата на българската държава и шанса да се включат успешно в изграждането на модерна България.

Бележки и препоръки: Както към всяко научно изследване към автора могат да бъдат отправени някои бележки и препоръки, главно с оглед на евентуално нейно публикуване като книга. Бих препоръчал авторът по-категорично и смело да лансира някои от правилните си тези. Например при обясняване на неуспеха на българската дипломация да върне бежанците в Турция или да получи цялостно обезщетение на техните имоти той уместно посочва различни причини, включително външнополитическата изолация на страната. Същевременно докторантът точно характеризира политиката на Турция за отстраняване на нехристиянския елемент (с. 45). В това отношение би могъл да изведе като **решаващи** две причини. Първо, категоричната политика на турската държава да отстрани нехристиянските етнически елементи чрез изстребление или изселване, което продължава и при кемалистите, и второ слабостта на българската държава след двете тежки военнополитически поражения през 1913 и 1918 г., които предопределят неуспеха на нейната политика към Турция по Бежанския въпрос. Затова България се колебае между две цели и в последна сметка полага старания за тяхното настаняване на българска територия. защото няма друга алтернатива. Също така, когато споменава за антигръцките ексцеси в България през 1906 г. може под линия или към бележките с един абзац да обясни за какво става дума (с. 107).

Докторантът успешно описва, коментира и прави изводи върху една доста сложна материя с наличие на много фактология. Иванка Делева демонстрира умения да събира доказателствения материал, и да прави

съпоставителни анализи. По такъв начин създава цялостна картина на Бежанския въпрос в турско-българските отношения, не само като частен проблем, но и на фона с други подобни събития в региона на Балканите. Дисертантът успешно е преминал учебния процес за докторанти, проявил е необходимата научна активност и в последна сметка се е справил с написването и депозирането на дисертационния труд. Дисертацията е обсъдена задълбочено на Катедрен съвет на 4.12.2023 г. и предложена за публична защита. Смятам, че представената работа има оригинален и индивидуален характер и отговаря на строгите законови изисквания. Набрани са и необходимия брой точки съобразно минималните национални изисквания в ЗРАСРБ.

Заключение: Въз основа на изтъкнатите дотук научни приноси и качества на дисертанта Иванка Генова Делева смятам, че дисертационният труд и дейността на докторанта напълно покриват изискванията за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по история. Депозиранияте публикации също са достатъчно и са по темата на дисертационния труд. Затова с увереност давам положителна рецензия и предлагам на почитаемото Научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ по история на Иванка Генова Делева.

A handwritten signature in blue ink, consisting of several loops and flourishes, positioned in the lower right area of the page.

5.02.2024 г.